

Кудла М. В., к. п. н., викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ТИПИ ПОЧАТКОВИХ НАРОДНИХ ШКІЛ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ ЗА «ПОЛОЖЕННЯМ ПРО ПОЧАТКОВІ НАРОДНІ УЧИЛИЩА» 1864 Р.

У другій половині ХІХ ст. значні зміни відбулися в освіті. Система початкових народних шкіл та управління ними була достатньо складною.

Проблемам становлення початкових шкіл різних типів присвячено наукові розвідки Н. Андрійчук, С. Бричок, Н. Коляди, І. Петренко, Г. Яковенко та ін. Питання управління початковими школами та реформування шкільної освіти досліджуваного періоду розкрито у працях Л. Березівської, І. Лебідь та ін.

На законодавчому рівні типи початкових шкіл та управління ними конкретизувалися «Положенням про початкові народні училища» 1864 року.

Зазначимо, що у «Положенні...» чітко окреслено типи навчальних закладів. Так, згідно зі ст. 2, до категорії народних училищ віднесено: сільські школи, створені міністерствами народної освіти, державного майна, внутрішніх справ, удільного і гірського відомствами, а також парафіяльні училища, недільні та приватні школи [283, с. 614]. Питання оплати чи безоплатності навчання, розміру змісту і порядку звітності училищ встановлювалися відповідними відомствами.

Згідно з «Положенням ...» розвиток початкових навчальних закладів покладено на різні відомства (Міністерство народної освіти, земства, які з'явилися з 1864 р., духовенство) та на приватних осіб. Для забезпечення злагоджених дій між цими відомствами щодо організації народної освіти «Положенням...» були затверджені губернські та повітові училищні ради, які взяли на себе керівництво початковими народними училищами. До складу таких рад входили духовні і світські представники [283].

Відповідно до «Положення...», усі типи початкових шкіл почали

називатися народними училищами. Училища працювали за єдиними програмами, у них вивчали Закон Божий, читання, письмо, перші чотири арифметичні дії, церковний спів [283, с. 614].

Варто зазначити, що доволі високі вимоги ставилися до кандидатур на викладацькі посади. Так, для зарахування на посаду вчителя потрібно було отримати дозвіл у повітовій училищній раді після надання вчителеві авторитетною особою рекомендації про його благонадійність і моральність [23, с. 40]. Отже, «Положення...» не створило єдиної системи початкової народної освіти на українських землях, а об'єднало всю різноманітність типів відомчо різнопідпорядкованої початкової народної школи однією назвою «початкові народні училища».

Принагідно зазначимо, що «Положення...» визначало також права та обов'язки засновників училищ. Зокрема, згідно зі ст. 10, право засновувати училища мали міські та сільські товариства, приватні особи з дозволу повітової училищної ради. Право їх закриття, у разі невиконання поставлених завдань, належало губернській училищній раді. Отже, училища утримувалися переважно на суспільні та приватні засоби, а також на видатки відомств, яким були підпорядковані.

На наш погляд, недоліком «Положення...» була відсутність чіткого визначення правового статусу вчителів народних училищ, їхнього матеріального забезпечення. Вказано лише, що розмір утримання встановлювався тими відомствами, міськими і сільськими громадами та приватними особами, якими засновувалися училища. Ніякий гарантований мінімум учительського окладу при цьому не визначався [321, с. 144]. Згідно зі ст. 16 і 25 «Положення...», на вчительські посади допускалися на рівних правах із чоловіками й жінки, що розширювало можливості залучати на вчительські посади осіб, які мали значно кращу підготовку, ніж малограмотні дяки, писарі, відставні солдати, що часто обіймали тоді вчительські посади у школах грамоти та приходських училищах. Отже, нововведенням «Положення...» було надання дозволу жінкам викладати в народних училищах.

На наше переконання, перевагою «Положення...» було чітке нормативне регулювання питань контролю, управління і керівництва початковими народними училищами, про що більш детально йтиметься в наступному параграфі роботи.

На основі проведеного аналізу змісту «Положення...» ми дійшли висновку, що воно містило деякі можливості для розвитку початкової школи, зокрема: офіційно визначило типи шкіл, що склали першу сходинку системи освіти; врегулювало діяльність існуючих початкових шкіл; визначило мету і завдання навчання, зміст освіти; встановило перелік навчальних предметів, повноваження центральних і місцевих органів влади щодо народної освіти. Не менш важливим був допуск представників земства до повітових та губернських училищних рад. Основним недоліком «Положення...» була певна обмеженість у поступі перетворення школи епохи кріпацтва в буржуазно-монархічну, а основною проблемою – відсутність можливості ухвалювати самостійні рішення та реалізувати їх у практичній площині.

Таким чином, освітні реформи 60-х рр. XIX ст. сприяли бурхливому розвитку системи освіти та активізації громадської ініціативи в управлінні нею. Уряд всіляко намагався посилити контроль за навчальними закладами, але повністю не досяг своєї мети й ідея децентралізації стала основним змістом боротьби за подальшу демократизацію управління освітою.

Список використаних джерел:

1. Березівська Л. Д. Шкільна реформа 60-х років XIX ст.: причини, хід і напрями *Шлях освіти*. 2004. № 4. С. 38–42.
2. Положеніе о начальныхъ народныхъ училищахъ 1864 г. Полное собраніе законовъ Россійской Имперіи. Собраніе 2-е: в 55 т. Санкт-Петербургъ: Типографія II Отделения Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1867. Т. 39, отд.1: От № 40457–41318. С. 613–618.
3. Смирнов В. З. Реформа начальной и средней школы в 60-х годах XIX века. Москва: Изд-во АПН РСФСР, 1954. 312 с.